

Selçuklu Ordularında Gece Baskını (Şebîhûn)

Hasan Yenidoğan | ORCID: 0000-0002-1248-4984 | hsnyenidogan@gmail.com

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Kilis, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/JAX-2896-2023>

Öz

Dünyada özellikle savaşçı kabiliyetleriyle tanınan Türkler içerisinde Oğuz Boyu, Oğuzlar içerisinde de Selçuklular savaş sanatındaki becerileriyle ön plana çıkmışlardır. Selçuklular, elde ettikleri hem askerî hem de siyasî başarılar neticesinde XI. yüzyılda devlet haline geldiler ve sınırlarını kısa sürede Anadolu'dan Umman Denizi'ne, Kafkaslardan Hindistan ve Çin'e kadar genişlettiler. Selçuklular, bu süreçte geçmişi çok eskilere dayanan vur kaç, sahte ri'cat, sürpriz baskın ve gece baskını gibi savaş taktiklerinden sıklıkla istifade etmişlerdir. Bu çalışmada, bahsi geçen taktikler içerisinde neredeyse yok denecek kadar az çalışma yapılan gece baskını (şebîhûn) ele alınmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde gece baskınının stratejik olarak öneminden ve genel olarak baskın çeşitlerinden tarihi örnekler verilerek bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında Selçukluların gece baskını düzenlemek için hangi vakitleri tercih ettikleri ve bu tür baskınlarda aktif rol alan savaşçıların ne tür meziyetlere sahip olması gerektiği ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde baskını uygularken hangi yöntemlerin uygulandığı, düşmanın en az zaiyat verilerek nasıl yok edildiği anlatılmıştır. Son bölümde ise düşman ordularının düzenlediği gece baskınına karşı alınan tedbirlerin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın özellikle savaş sanatını anlatan eserlerden ve ana kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmış olması ve daha önce değinilmemiş konuları ele alması açısından alanda önemli bir açığı dolduracağı düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler

Selçuklular, Savaş, Gece Baskını, Şebîhûn, Baskın

Atıf Bilgisi

Yenidoğan, Hasan. "Selçuklu Ordularında Gece Baskını (Şebîhûn) ". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 22 (Haziran 2025), 97-118.

<https://doi.org/10.23897/usad.1635515>

Geliş Tarihi	07.02.2025
Kabul Tarihi	14.05.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	usad@selcuk.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Night Raids (Shebihūn) in Seljuk Armies

Hasan Yenidoğan | ORCID: 0000-0002-1248-4984 | hsnidenidogan@gmail.com

Kilis 7 Aralık University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kilis, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/JAX-2896-2023>

Abstract

Among the Turks, who are renowned worldwide particularly for their martial prowess, the Oghuz tribes—and among them, the Seljuks—stood out with their exceptional skills in the art of war. As a result of their military and political achievements, the Seljuks established a state in the 11th century and rapidly expanded their borders from Anatolia to the Sea of Oman, and from the Caucasus to India and China. During this process, they frequently employed age-old tactics such as hit-and-run attacks, feigned retreats, surprise ambushes, and night raids. This study focuses on night raids (shebihūn), a tactic that has received relatively little scholarly attention among the aforementioned strategies. The introduction discusses the strategic significance of night raids and provides historical examples of various types of raids. The second section explores the preferred timings for such operations by the Seljuks, as well as the qualities required of warriors who played active roles in these raids. The following section outlines the methods employed during raids and how the enemy was neutralized with minimal casualties. The final section examines the defensive measures taken by enemy forces against night raids. This study aims to fill an important gap in the literature, particularly through its reliance on classical military texts and primary sources, and by addressing previously unexplored aspects of Seljuk warfare.

Keywords

Seljuks, War, Night Raid, Shebihûn, Raid

Citation

Yenidoğan, Hasan. “Night Raids (Shebihûn) in Seljuk Armies”. *Journal of Seljuk Studies* 22 (June 2025), 97-118.

<https://doi.org/10.23897/usad.1635515>

Geliş Tarihi	07.02.2025
Kabul Tarihi	14.05.2025
Date of Publication	30.06.2025
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	usad@selcuk.edu.tr
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Konar göçer bir toplum olan Türkler, Türkistân'da çeşitli sürü hayvanlarına sahiptiler. Demiri eriterek ürettikleri savunma ve saldırı silahlarıyla hem halkının hem de sürülerinin güvenliğini sağlamayı başardılar. Türler bu süreçte teşkilatlanarak savaşçı bir halk haline geldiler. Özellikle atın evcilleştirilmesi ve sonrasında savaşlarda kullanılmaya başlanması Türkleri, diğer kavimlere kıyasla daha üstün savaşçılar haline getirdi. Türklerin savaş sanatındaki becerilerine dair yazılmış en eski kitap olma özelliğini taşıyan el-Câhiz'in (1967, s. 25), (ö. 255/869) kaleme aldığı *Fezâ'ilü'l-etrâk* adlı eserde; Çinlilerin sanatta, Yunanlıların ilim ve felsefede, Arapların edebiyatta, Sasanilerin siyasette, Türklerin ise savaş sanatında diğer toplumlardan üstün olduğu ifade edilerek Türklerin savaşçılıktaki maharetlerinin dünya çapında kabul gördüğü vurgulanmıştır.

Türkleri savaş meydanında üstün kılan unsurlara bakıldığında, onların savaşçı olmalarının yanı sıra sefer organizasyonu, pusu ve baskın gibi orduyu zafere taşıyan stratejilerin de bu başarıda önemli rol oynadığı görülmektedir. Savaşın bir hile olduğunun bilincinde olan Selçuklular, başarılı baskınlar düzenleyerek düşmanını az zaiyatla yenilgiye uğratmışlardır. Dönemin kayıtlarına bakıldığında gece baskının önemi hakkında çeşitli anlatılara rastlamak mümkündür. Selçuklular zamanında yazılan Yûsuf Hâs Hâcib'in (2020, b. 2361) siyasetnâme niteliği taşıyan *Kutadgu Bilig* adlı eserinde "Gayret et, düşmanı rahat bırakma, mümkünse, gece baskını yap; gece karanlığı içinde kuvvetinin az veya çok olduğunun kim farkına varacak. Askerin bir kısmını pusuya yatır, yaya okçuları harekete geçirerek, kendin önden koş." diyerek gece baskını ve pusunun önemini vurgulamıştır. el-Ensârî (1961, s. 70) (ö. 811/1408?), İslam ordularının düzen ve tertibini anlattığı *Tefrîcû'l-kurûb fî tedbîrî'l-hurûb* adlı eserinde orduyu komuta eden kumandanların strateji ve hile konusunda iyi olması gerektiğini ifade etmektedir.

Selçuklular, tarih sahnesine çıktıkları tarihten yıkıldıkları zamana kadar *vur kaç* (kerr û ferr/فر و فر), sahte *ri'cat* (رجع), *sürpriz baskın* (Türktâz/تفتاز) ve *gece baskını* (şebîhûn/شب خون) adı verilen savaş taktiklerini etkin bir şekilde kullanmışlardır. Türklerin savunma araç-gereçleri ve saldırı silahlarının teknik özellikleriyle ilişkili olan bu taktik, süvarilerin at kullanma ve ok atma maharetlerine dayanır. Türkler meydan muharebelerinde, pusu, baskın, gece baskını ve gerilla savaşlarında çoğunlukla hafif silahlarla donanırdı. Bunlar ok, yay, kılıç, mızrak, gürz, balta, bıçak, sapan gibi saldırı silahları ve zırh, miğfer ve kalkan gibi savunma araç gereçleridir. (Köymen, 1970, s. 44; Göksu, 2015, s. 103, 112).

Çalışmanın bu kısmında Selçukluların gece baskını dışında gerçekleştirdiği baskınlardan bahsetmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu baskınlardan birine, yağma yapmak veya düşmanı yoğun, ani bir saldırı ile yok etme amacıyla yapılan ve sürpriz baskın anlamına gelen türktâz veya türktâzi (تفتازی) denilmektedir (Hasan 'Amîd, 2010, s. 339; Hasan Anûrî, 2002, s. 1708; Mevlânâ, 2019, s. 19; Muhammed Muîn, 2002, s. 447). Türkler, kendi adlarından yola çıkarak isimlendirdiği bu savaş taktiğini sık sık savaş meydanlarında kullanmışlardır. Selçukluların da sürpriz baskın taktiğinden etkin bir şekilde istifade ettiği görülmektedir. Bu taktiğini uyguladığı savaşlardan biri dünya tarihinde önemli sonuçlar

doğuran Malazgirt Meydan Muharebesi'dir (27 Zilkade 463/26 Ağustos 1071). Selçuklu öncü birlikleri, Ahlat civarındaki Bizans öncü birliklerine sürpriz baskın düzenleyerek onları bozguna uğratmışlardır (Koca, *Selçuklularda* 70-71). Ayrıca Selçuklu akıncıları, Bizans ordusunun tahkim edilmiş ordugâhının dışında alışverişi yapan askerlere baskınlar düzenlemişlerdir (Attleiates, 2008, s. 160; Carey, 2012, p. 141-143; Nicolle, 2013, s. 65; Speros, 2005, p. 64). Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Kılıçarslan (1092-1107), ağır donatılmış on binlerce askerden müteşekkil Haçlı ordusunu yenmek için sürpriz baskın tekniğine başvurmuş ve Haçlıların yarısından fazlasını İç Anadolu'da yok etmiştir (Koca, 2019, s. 280). Ayrıca Alman İmparatoru Frederich Barbarossa, 586/1190 yılında büyük bir orduyla Anadolu'ya girdiğinde II. Kılıçarslan (1155-1192), İmparator'un ordusunun büyüklüğünden gerilla savaşını tercih etmenin daha etkili bir savaş stratejisi olacağını düşünmüştü. Sultan'ın ordusu, geride kalanlara veya yiyecek aramak için ana ordudan uzaklaşanlara ve artçı birliklerine ani baskınlar düzenleyerek düşmanın ağır kayıplar vermesini sağladı (Demirkent, 1997, s. 151-152).

Selçuklu ordularının savaş becerileri veya düşmanın sayısı ve gücü, savaşın hangi yöntemlere başvurulacak yapılabileceğini belirlemektedir. Eğer ordunun sayısı düşman ordusunun sayısından fazlaysa onları, kendi topraklarında bir meydan savaşından önce baskına uğratarak yenmek veya yıpratmak uygun görülürdü. Yıpratma amaçlı baskınlar düzenleyen Selçuklu askerleri; ilk olarak yığınak merkezlerini, erzak ikmal yollarını, ribâtları, ileri karakolları, keşif kollarını, stratejik öneme sahip kavşakları, garnizonları ve yiyecek depolarını hedef alırlardı (el-Ensârî, 1961, s. 76; Koca, 2005, s. 165).

Selçuklulara siyâsî boşlukların yaşandığı dönemlerde taht savaşları yaşanmış ve bu savaşlarda karşı karşıya gelen Selçuklu askerleri düşmana uyguladığı savaş stratejilerini birbirine uygulamışlardır. Bu konuda Sultan Muhammed Tapar (1105-1118) döneminden örnek vermek mümkündür. Sultan, kardeşi Berkyaruk'a karşı taht mücadelesi verdiği süreçte, Emîr Çökürmüş'ün idaresinde olan Musul'u ele geçirmek için harekete geçti. Şehir halkı ile Sultan Muhammed arasında yaşanan kuşatma savaşında Çökürmüş'ün bir kısım askeri Tell-Yafer'de Muhammed'in askerlerine baskınlar düzenlemiş, onların erzak ikmali yapmasını engellemişti. Selçuklular, sefer sırasında yiyecek ve yem temin edemediği durumlarda sefer güzergâhı üzerinde bulunan yerleşim yerlerine baskınlar düzenliyorlardı. Bu tür baskınlar gece olduğu gibi gündüz de yapılabilmekteydi. Örneğin Dımaşk atabeglerinden olan Tâcü'l-Mülûk (1128-1132), 524/1129 yılında Dımaşk civarında kamp kurduğunda bazı birlikleri, erzak temin etmek adına buraya bağlı kasaba ve köylere baskın yapmaları için göndermişti. (İbnü'l-Adîm, 1989, s. 65; İbnü'l-Esîr, 1987a, s. 79, 251; 1987b, s. 311, 519-520).

1. Gece Baskını

Gece vakti ani bir saldırı düzenleyerek düşmanı yok etme veya yağmalama amacıyla yapılan baskına Farsça bir kelime olan *şebîhûn* (شب خون) denilmektedir (Salihpul, 1991, s. 673). Selçuklular hakkında önemli bilgilere ulaştığımız Farsça eserlerde yoğun olarak *şebîhûn* kelimesinden istifade edildiği görülmektedir ('Atâ Melik Cuveynî, 1916, s. 71; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 298, 299, 300, 301; Mîrhând, 2006, s. 2929, 3134; 3168; er-Râvendî, 1985, s.

219; Resîdü'd-dîn Fazlullâh, 1983, s. 262, 263; *Selçukname*, 1999, s. 88). Bu kelime gece anlamına gelen *şeb* (شب) ve kan anlamına gelen *hûn* (خون) kelimelerinin birleşiminden müteşekkildir (Salihpul, 1991, s. 475, 670). el-Ensârî (1961, s. 6768) tarafından Arapça kaleme alınan *Tefrîcü'l-kurûb fi tedbîri'l-hurûb* adlı eserinde sıklıkla gece baskını anlamına gelen el-beyât (البيات) kelimesine denk gelmektedir. Türk dili hakkında önemli bilgiler ihtiva eden edebi eserlere bakıldığında gece baskınına dair çeşitli terminolojinin mevcut olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin *Kutadgu Bilig*'de geçen *bas kéce* ifadesi *gece baskını yap* anlamına gelmektedir (Yûsuf Hâs Hâcib, 2020, b. 2361, 4827). Ayrıca *Dîvân-i Lugâtî't-Türk*'te geçen *akıncı* kelimesinin *gece baskını yapan asker*, *basık* kelimesinin ise *gece baskınının yapıldığı yer* anlamına geldiği görülmektedir. Bu kelimeler *Dîvân*'da şu örnek cümleler içerisinde geçmektedir: *Bey aqıncı aqıttı da-Bey akıncı yolladı. Begni yağı basdı-Düşman, Bey'e gece baskını yaptı. Ol anı basıqında tuttu-O, onu gece baskınında yakaladı. Kişi yağıqa basıqtı-Halk gece düşman saldırısına uğradı (Kâşgarlı Mahmûd, 2005, s. 146, 174, 175). Selçuklularda baskının bir kültür hadise haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu iddiayı destekleyecek en güçlü argüman Selçuklularda, baskın yapan anlamına gelen *yâğîbasân*, *yâğâsiyân* ve *düşman askerine baskın düzenleyen* anlamındaki *erbasân* gibi lakapların kullanılmış olmasıdır (Koca, 2005, s. 241). Bu lakapların isim olarak verildiğine durumlar da mevcuttur. Mesela Sultan Alparslan'ın kız kardeşi Gevher Hatun'un kocasının ismi Erbasgân'dır. Ayrıca Sultan Melikşah'ın önde gelen kumandanlarından birine Yâğîsiyân adı verilmiştir (Özcan, 1997, s. 499; Altan, 2013, s. 177).*

Selçukluların, bir beylik olarak yurt edinme mücadelesi verdiği Cend'de gerçekleştirdikleri askeri faaliyetlerde gece baskını düzenlediğine dair tarihi kaynaklarda çeşitli bilgilere rastlanılmaktadır. Bu konuya dair Selçuklu-Karahanlı savaşlarından örnek vermek mümkündür: Selçuk Bey, Karahanlılara karşı Sâ mânîlerle ittifak kurarak oğlu Arslan Yabgu kumandasındaki orduyu İsmail ile birlikte Karahanlılar üzerine gönderdi. Arslan Yabgu, Semerkant yakınında bulunan Kûhek'te Karahanlı kumandanı Tegin'i yenilgiye uğrattı. Hükümdar İlig Han Nasr, bu yenilgiyi haber alınca Semerkant'a geldi. Selçuklular bir gece baskını düzenleyerek 393/1003 yılında İlig Han'ı yenilgiye uğrattılar (Sümer 365-371). Selçuklular, Gaznelilere karşı verdiği var olma mücadelelerinde de gece baskını taktiğinden istifade etmişlerdir. Mesela Gazne Sultanı Mes'ud, kumandanını Selçukluların üzerine gönderdiğinde Selçuklular gece baskınları düzenleyerek kumandanın ordugâhındaki otağına kadar taarruz etme imkânı yakalamışlardır. Üç yıl süren bu taarruzlar sayesinde çok fazla ganimet elde edilmiştir (Mîrhând, 2015, s. 50; 2006, s. 3134).

Kayıtlardan elde edilen bilgiler ışığında Anadolu Selçuklu ordularının da gece baskınlarından sıklıkla istifade ettiği söylenebilir. Bu konuya örnek teşkil edebilecek hadiselerden biri Sultan Süleymânşâh (1075-1086) zamanında yaşanmıştır. Sultan, Antakya'yı titizlikle düzenlenen bir gece baskını neticesinde ele geçirmiştir (Koca, 2019, s. 276). Sultan II. Kılıçarslan'ın (1155-1192) oğlu Kutbeddîn'in, 7 Muharrem 586 / 14 Şubat 1190 tarihinde Konya'yı ele geçiren Frank kuvvetlerine karşı bin mızraklı askerle gerçekleştirdiği gece baskını, Anadolu Selçuklu döneminde bu taktiğin etkin bir biçimde kullanıldığına dair dikkat çekici örneklerden biridir. Ayrıca Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un

(1211-1220) Halep'e bir gece baskını düzenlediği bilinmektedir (*Selçukname*, 1999, s. 88; 1952, s. 26, 29). Anadolu'da Bizans ucuna yerleşerek İmparatorluğa ait topraklara akınlar yapan Türkmenlerin de gece baskını tekniğinden faydalandığı görülmektedir. İmparator Manuel Komnenos, 574/1178 yılında Türkmen akınlarına son vermek için kalabalık bir ordu hazırlayarak harekete geçti. Türkmen güçlerinin Manuel'in ordusunu yenmek için düzenlediği gece baskını başarıya ulaştınca Bizans ordusu mağlup edildi ve İmparator arta kalan askerleriyle geri dönmek zorunda kaldı (Sümer, 2009, s. 381).

2. Baskının Yapılacağı Zaman ve Askerlerin Niteliği

Gece baskınına karar veren Selçuklu kumandanları, bu hareketin başarıyla sonuçlanması ve düşman tarafından fark edilmemesi için çeşitli stratejik yöntemlere başvurmuşlardır. Bu kapsamda, baskına katılacak birliklere önceden ayrıntılı talimatlar verilmiş; baskının icra biçimi, ne zaman gerçekleştirileceği ve düşmana hangi zaman diliminde taarruz edileceği önceden planlanarak askerî disiplin içinde netleştirilirdi. Baskınlar, eğer mümkün ise düşmana görünmemek için ay ışığının az olduğu karanlık gecelerde yapılırdı. Ayrıca havanın rüzgârlı ve yağmurlu olduğu geceler, askerlerin fark edilmesini engelliyordu çünkü rüzgârın çıkardığı hışırtı ve yağmurun sesi sızma girişimi içerisinde olan askerlerin başarılı bir gece baskını yapmasına olanak tanıyordu. Gece baskınının başarıya ulaşması için zamanlama büyük öneme sahipti. Selçuklu orduları baskını gece, gece yarısından sonra ve sabah ezanına yakın bir vakitte yaparlardı. Sabah saatleri muhafızların uyuduğu ve gece bekçilerinin kendi yerlerine döndükleri için en iyi zamandı. Gece baskınlarında Selçuklu askerlerinin sayısı tespit edilemediğinden düşman nasıl bir tehlike ile karşı karşıya olduğunun farkında olmaz ve böylelikle telaşa düşerdi. Eğer Selçuklu ordusu çok sayıda askerle gece baskını yapmayı planlıyorsa ve saldırı güneş doğmaya yakın gerçekleşecekse düşman ordusu görünür görünmez saldırıya geçilirdi (el-Ensârî, 1961, s. 93; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 298, 306; Yûsuf Hâs Hâcib, 2020, b. 2361). Kaynaklarda, Selçukluların *münâcât* (مُنَاعَات) vaktinden¹ sonra gece baskını düzenlediğine dair çeşitli anlatılar mevcuttur. Örneğin Büyük Selçuklu birlikleri 431/1040 yılında Gazne hükümdarı Mes'ûd ile savaşmak üzere Dandanakan'a geldiğinde Sultan, Dandanakan-ı Mervşahican Kalesi Hisarı'nın her bir kapısının önüne yüz asker koymuş ve münâcât vaktinde kalenin beyi kaleden dışarı çıkınca kaleye gece baskını düzenlemeyi planlamıştı (Resîdü'd-dîn Fazlullâh, 2010, s. 90; 1983, s. 262). Bu bilgidен yola çıkarak Selçukluların üç kapısı olan bir kaleye gece baskını düzenlerken ilk aşamada üç yüz askerden istifade ettiği ve kale kapılarının çevresinde pusu kurarak baskına hazırlandığı söylenebilir. Büyük Selçuklular zamanında gerçekleştirilen gece baskınlarına dair verilebilecek örneklerden bir diğeri de Malazgirt Savaşı'nda (26 Ağustos 1071) yaşanmıştır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Türklerle yaptığı ilk çatışmalarda çok sayıda zaiyat verince ordusuyla

¹ Bir edebiyat terimi olan münâcât Allah'a yakarış amacıyla kaleme alınmış manzum ve mensur eserleri ifade etmektedir. Ramazan aylarında sabah namazından önce temcîdlerle birlikte okunan manzumelere münâcât adı verilmiştir. Bu işin icra edildiği zamana da münâcât vakti denilmektedir (Macit, 2020, s. 562).

karargâhtan ayrılarak çevrede herhangi bir saldırı hazırlığının olup olmadığını anlamak üzere yüksek tepelere çıktı lakin gece baskını hazırlığı içerisinde olan Selçuklu askerlerini fark etmediğinden ordugâha geri döndü. XI. yüzyılda Bizans İmparatorluğunda devlet memuru ve aynı zamanda tarihçi olan Mikhael Attaleiates, o geceyi betimlerken Türklerin çok eskiden beri cin mi cin, kurnaz, her çeşit düzene ve aldatıcı tasarımlara başvuran bir topluluk olduğunu vurgulamıştır. Attaleiates göre Türkler, tiyatro sahnesine bir mekanizmayla sözde gökten indirilen Tanrılar gibi birden ortaya çıkmıştır. Ordugâhın dışında bulunan Rum hizmetindeki ücretli Peçeneklere ve Rum askerlerine naralar atarak saldıran Selçuklu askerleri, onlardan birçoğunu öldürmüştür. Bu saldırıda Bizans erzak muhafızları da etkisiz hale getirilmişti. Gece baskını mehtapsız bir zamanda gerçekleştiğinden kovalananların ve düşmanın kimler olduğu belli değildi. Selçuklular, Rum ordugâhı çevresinde gece boyunca naralarla ve ok atışlarıyla onları dehşete düşürmekte, psikolojik olarak tahribata uğratmaktalardı (Mikhael Attaleiates, 2008, s. 160,161; İyice, 1971, s. 47; Sevim & Yücel, 1989, s. 70; Sevim & Merçil, 1995, s. 61-69). Attaleiates'in bu anlatımından Selçukluların gece baskını düzenlerken çok iyi gizlendiği ve saldırı için ayın olmadığı karanlık bir vakti tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Diğer bir gece baskını örneğini Sultan Melikşâh (1072-1092) zamanından vermek mümkündür. Sultan, 477/1084'te Emîr Artuk'u kendisine itaat etmeyen Mervânîler üzerine gönderdi. Mervânîler bu durumdan haberdar olunca Maaddîlerden Emîr'i Şerefü'd-devle'den yardım istedi. İki ordu birleşerek Diyarbakır civarına geldiler. Artuk da buraya gelip karargâh kurdu. Şerefü'd-devle, kalabalık Türkmen ordusunu görünce Selçuklu Emîr'ine elçi göndererek Sultan'ın kölesi olduklarını ve savaşa gerek duyulmadığını ilettiler. Artuk, bu teklifi kabul etti lakin Türkmenler hiddetlenerek ganîmet almadan geri dönmeyeceklerini söyleyerek gece yarısı harekete geçtiler. Türkmenler, şafak vakti geldiğinde düşman üzerine bir gece baskını düzenleyerek istedikleri ganîmeti alarak geri döndüler. (Ebu'l-Ferec, 1999, s. 330; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2011, s. 259). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Selçuklular, sabaha yakın saatlerde ve ayın olmadığı gece vakitlerinde düşman üzerine gece baskınları düzenlemişlerdir.

Selçuklu orduları sefere çıktığında *sağ kanat* (meymene), *sol kanat* (meysere), *merkez* (kalp), *öncü* (mukaddem) ve *artçılardan* (sâka) oluşan ve adına beşli düzen denilen bir organizasyon ile ilerlerdi. Hem savaş ve hem de kamp düzeni olarak kullanılan bu düzene ek olarak çeşitli bölüklerin meydana getirildiği koşullar da vardı (Yenidoğan, 2024, s. 79-80, 167). Gece baskını yapılacağı vakitler bu tür ek birliklerin oluşturulduğu zamanlardı ve bu birliğin adına *seriyyenin* (سريين) çoğulu olan *serâyâ* (سرايا) deniyordu (Aristoteles, 2014, s. 51, 52). Seriyyeler üç yüz veya dört yüz kişiden oluşabilen özel bir birlikti. (Dehhoda, 1998, s. 13643). Selçuklu birlikleri 431/1040 yılında Dandanakan-ı Mervşahican Kalesi Hisarı'nın her bir kapısının önüne yüz asker koyarak gece baskını düzenlemişti (Resîdü'd-dîn Fazlullâh, 2010, s. 90; 1983, s. 262). Gece baskını düzenlemek üzere görevlendirilen askerlerin sayısının Süleymânşâh'ın Antakya kuşatmasında olduğu gibi birkaç bine ulaştığı zamanlar da mevcuttu (Gordlevski, 1988, s. 39; Koca, 2019, s. 276; Sevim & Yücel, 1989, s. 104; Yinanç, 1944, s. 122).

Gece baskınını gerçekleştirecek askerlerin kimler arasından seçileceği hususu önem arz eden konulardan biriydi. Bu görevi icra edecek askerlerin iki gruptan seçilmesi gerektiği uygun görülüyordu. Birinci grupta deneyimli, sabırlı askerler görev alırdı çünkü profesyonellerle yapılan operasyonların kararlılıkla gerçekleştiği düşünülür ve baskının sonuca ulaşma ihtimalinin daha yüksek olduğu kabul edilirdi. İkinci grupta ise deneyimi az olsa da gece baskını hakkında bilgiye sahip olan kişiler ve onlara tabi olanlar bulunuyordu. Bu askerler gece baskını hususunda deneyimsiz olsa da sahip oldukları bilgi ve itaatle baskının başarıya ulaştırabilmektelerdi. Savaş konusunda bilgili olan bu kişiler kılıç, mızrak ve benzeri silahları savaşın bir enstrümanı olarak kullanırlardı. Onlardan itaatin yanı sıra cesaret, sabır, kendilerine verilen işte kararlılık ve dayanıklılık niteliklerine de sahip olmaları beklenirdi (el-Ensârî, 1961, s. 93; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 298). Sultan Alparslan, İmparator Diogenes ile karşılaşmak için Malazgirt'e doğru hareket ettiğinde yanında deneyimli komutanlarla birlikte 15 bin tecrübeli asker vardı (Sevim, 2003, s. 81-82; Sevim & Merçil, 1995, s. 61-69; Reşîdu'd-dîn Fazlullâh, 2010, s. 115; 1983, s. 279). Anadolu Selçuklu ordularında seçkin askerler gece baskını gibi özel operasyonlarda görevlendirilirdi. Bu askerlerin yüz tanesi bin askere karşı savaşabilecek derecedeydi (İbn Bîbî, 1941, s. 68). Selçuklular zamanında deneyimli askerlere ordunun tecrübelileri anlamına gelen *pîr-i leşker*² (پير لشکر) adı verilirdi (Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 332).

3. Gece Baskını Yöntemleri

Selçuklular, savaşa karar verildiği andan itibaren orduyu her duruma karşı hazırlardı. Sefer güzergahı çölden geçiyorsa askerler çöl şartlarına uygun giyinir, ordunun ihtiyaç duyduğu yiyecek ve su tedariki yapılırdı. Sefer yürüyüşünün başlayacağı gün ordu sultan, kumandan veya her ikisi tarafından teftiş edilir, son hazırlıklar tamamlandıktan sonra sefere çıkılırdı. Ordu, savaş düzenine hızlıca geçebilecek sıra ve düzen içerisinde hareket ederdi. Önden gönderilen birlikler, ordunun konaklayacağı yeri tespit eder, yolları askerlerin ilerleyişine uygun hale getirir ve nehirlerin geçilmesi için köprüler inşa ederdi. Sultanın ve asker çadırlarının kurulması için görevlendirilen askerler mevcuttu. Kamp alanının gece ve gündüz güvenliğinden sorumlu askerler vardı. Orduda titizlikle oluşturulan bir hiyerarşi ve her bir görev için özenle seçilmiş kumandanlar ve askerler mevcuttu (Yenidoğan, 2024, s. 75, 79, 117, 161-162, 170-171, 185-186). Yukarıda kısaca değinilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Selçuklular, savaş sanatında olduğu gibi askerî teşkilat ve sefer organizasyonunda da ileri seviyeye gelmiş ordulara sahipti. Selçuklu ordularında görülen bu profesyonelliği, orduyu az zaiyatla başarıya götüren operasyonlardan biri olan gece baskınlarında da görmek mümkündür. Çalışmanın bu kısmında gece baskınlarının hangi yöntemlerle gerçekleştirildiği ele alınacaktır.

Gece baskını düzenleyen askerlerin en çok önem verdiği husus gizlilik ve sessizliktir. Baskın yapmakla görevlendirilen askerler yavaş hareket eder, hayvanların ürküp ses çıkarmasını engellerdi. Hızlı hareket edildiği durumlarda kuşlar veya yaban hayvanlar ses

² Memlûk ordusunda görev yapan tecrübeli askerlere *ecnâd-ü halaka* (عناد الحاقة) deniyordu (Fehîm, 1983, s. 200).

çıkarr böylelikle düşman yerlerini tespit eder ve baskın planı yapan askerler kendilerini pusunun ortasında bulabilirlerdi (Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 304-305). Sultan Melikşâh tarafında 477/1084 yılında Diyarbakır'ın fethi için görevlendirilen Artuk Bey'in ordusunda bulunan Türkmenler, Mervânî Emîri Nâsiru'd-devle Mansûr'un yardım istediği Müslim'in askerlerine görünmeden ordugâha gece baskını düzenlemişlerdi (Ebu'l-Ferec, 1999, s. 330; Sıbt İbnü'l-Cevzî, 2011, s. 259). Anadolu Selçuklu Sultanı Süleymânşâh, Antakya'yı kuşatmak üzere harekete geçtiğinde ordusunun düşman tarafından fark edilmemesi için çeşitli tedbirler almıştı. Antakya'yı gece baskını ile ele geçirme planı yapan Sultan, üç bin kişilik hafif donanımlı bir süvari birliği hazırladı. Gece baskını düzenleneceği için yanına herhangi bir kuşatma aracı almadı. Şehrin sahibi Philateros'u ve onun casuslarını yanıltmak için atlarını ters nalladı. Ordu, fark edilmemek için devamlı gece harekete geçti. Askerler, gündüzleri kimsenin fark edemeyeceği bölgelerde dinleniyordu. Sefer güzergâhı belirlenirken yerleşim yerlerinden uzak bölgelerin tercih edilmesine dikkat etti, böylece düşman tarafından fark edilmeden yürüttüğü on iki günlük sefer yürüyüşü sonrasında gece vakti Antakya önlerine vardı. Bir grup Selçuklu askeri, gece karanlığından faydalanarak ve kale içerisindeki destekçilerinin yardımıyla surlara tırmanarak kalenin kapılarını açtılar. Selçuklular, savunma gücünü kaybeden kale muhafızlarını kısa sürede bertaraf ederek kaleyi ele geçirdiler (Gordlevski, 1988, s. 39; Sevim & Yücel, 1989, s. 104; Koca, 2019, s. 276; Yinanç, 1944, s. 122).

Selçuklular dönemine en yakın tarihte savaş sanatına dair kıymetli eserler yazan Fahr-i Mudebbîr (ö. XIII. yüzyılın ilk çeyreği) ve el-Ensârî (ö. 811/1408?) gece baskını sırasında yapılması gereken hususları şöyle sıralamışlardır: Daha önce savaşlara katılmış deneyimli askerlerle geceleyin düşmana baskın yapmak istendiğinde, bir grup asker düşmanın merkezini hedef alırlar. Geri kalan savaşçılar ise baskını gerçekleştirenleri korumakla görevlidir. Eğer düşman ordugâhı çok büyükse saldırı birçok yerden gerçekleştirilir. Saldırıya geçen askerler nara atarak düşman üzerine harekete geçerler (el-Ensârî, 1961, s. 93-94; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 306). Türkler gök gürültüsüne benzeyen naralarıyla birlikte kösler (davul) ve borazanlar çalarlar, kurt gibi ulurlardı (Kesik, 2014, s. 110; Köymen, 1976, s. 113). Selçuklu akıncıları Malazgirt Savaşı öncesinde Bizans ordugâhına savaş çığlıkları atarak gece saldırıları düzenlemişlerdi (Ahmed b. Mahmûd, 1977, s. 100; John Freely, 2012, s. 29). Türkiye Selçuklu hükümdarı Şahinşâh'ın askerleri 510/1116 yılında Konya üzerine ilerleyen Bizans ordusunu durdurmak için harekete geçtiğinde ordugâhta konaklayan düşman askerlerinin psikolojisini bozmak için gece boyunca korkunç naralar atmışlardı (Koca, 2019b, s. 490). Eğer düşman saldırıdan habersiz ise atılan naralar ile düşman askerlerinin şaşkınlık içerisinde yıkıma uğramaları amaçlanır. Ardından düşman ordusunun çevresi hedef alınır böylelikle ordunun geri kalanı, etrafının sarıldığına ve atılan oklarla zaiyat verdiklerine şahit olacaktır. Gecenin karanlığında yapılan bu saldırı, savaşçılar üzerinde büyük etki yaratmaktadır. Baskını gerçekleştiren askerler, eğer imkân dahilindeyse atların ve yük hayvanlarının tendonlarını keserek onları kullanılmaz hale getirmeli veya yularlarını keserek başıboş kaçmalarını sağlamalıdır. Ayrıca ahırların kapıları açılarak burada muhafaza edilen hayvanların kaçmasına izin vermelidir. Başıboş

dolaşan at veya diğer hayvanların, askerlerin çelik silahlarının darbelerinden ve baskın sırasında oluşan yüksek ses ve kargaşadan etkilenerek çılgınca etrafa saldırması sağlanır. Çadırların kullanışsız hale gelmesi için ipleri kesilmelidir. Tüm bunlar neticesinde düşman askerleri korkuya kapılarak sağa sola koşuşturacaktır. Bir kısım asker bu işlerle uğraşırken diğer bir grup da yolları kapatarak ordugâhtan kaçmaya çalışan askerlerin yakalanmasını sağlamalıdır. Bütün bu yapılanlar orduyu, büyük bir savaş olmadan ve fazla kan dökülmeden zafere ulaştırmaktadır (el-Ensârî, 1961, s. 94; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 298).

Gece saldırısını gerçekleştiren askerler; kendilerini tek bir yerle sınırlandırmaz, düşmanın aldığı düzene göre konum alır ve düşman birlikleri içerisinde hareketlerini arttırmaları çünkü bu tür bir saldırı meydana gelen kargaşanın, yaralanmaların oranını büyük ölçüde arttırır ve sonuç olarak düşman askerlerinin zayıflamasına olanak sağlar. Yaşanan kargaşa anında düşman askerleri içerisinde savaştan ayrılmak için de naralar atılır. Bu naralar bazen “Allah razı olsun.” veya “Allah en büyük galiptir.” olabilmektedir. Düşman askerleri üzerinde psikolojik tahribat oluşturmak için yalana başvurarak filanca kişi öldürüldü veya esir alındı diye haykırılması gerekir. Bu yaygara düşmanın kafasını karıştırır ve gerçeği bilmediklerinden kalplerine şüphe, içlerine ise korku düşer. Mücadele gücü düşen düşman askerleri çadır ve elbise gibi kıymetli eşyalarını bırakarak kaçacaklardır. Savaşın hile, savaş meydanında söylenen yalanın ise mübah olduğu kabul edilmektedir çünkü düşman bu ve benzeri stratejilerle kolayca mağlup edilebilmektedir (el-Ensârî, 1961, s. 94; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 299).

Yukarıda anlatılan taktiklerden haberdar olan Selçuklular, daha devlet haline gelmeden önce dahi başarılı gece baskınları düzenleme becerisine haiz ordulara sahiplerdi. Örneğin Selçuklular, Dandanakan’da Gazne ordusuyla karşılaştığında düşman ordusuna birkaç yönden gece baskını düzenlemişlerdi (Reşîdu’d-dîn Fazlullâh, 2010, s. 90; 1983, s. 263). Mîrhând (2015, s. 50; 2006, s. 3134), Selçukluların, Gazne ordugâhına sık sık gece baskınları düzenlediğini, hatta kamp alanının merkezinde konuşlanan kumandanın yakınına kadar taarruz ettiklerini ve hayvanlarla birlikte diğer şeyleri yağmaladıklarını ifade etmektedir. Gazne ordusu harekete geçtiğinde Selçuklu ordusu, merkezlerinin yerlerini değiştirerek muhtemel baskınlardan kendilerini koruyorlardı.

Selçuklular, bir yere gece baskını düzenlemeden önce düşmanın konumunu ve yoğunluğunu tespit etmek için çeşitli casusluk faaliyetlerinden istifade ederdi. Gece vakti düşman ordusuna yaklaşarak bilgi toplaması için adına *ases* (اسيس) denilen bir bölük asker görevlendirilirdi. Ayrıca bu askerler gece bekçiliği görevi de yapıyorlardı (Aristoteles, 2014, s. 52; Dehoda, 1998, s. 15881; Uzunçarşılı, 1988, s. 259). Bu konuda verilebilecek örneklerden biri Sultan Tuğrul Bey zamanında yaşanmıştır. Sultan, Ermenistan üzerine sefere çıkmadan önce önden birçok casus göndererek düşmanın nerelerde yoğunlukta olduğunu tespit etmiş ardından düzenlediği gece baskınlarıyla ordusunun zaferler elde etmesini sağlamıştır (Aristakes Lastivertc’i’s History, 1985, s. 117). I. İzzeddîn Keykâvus, Sinop üzerine düzenlediği seferi, bölgede görev yapan sınır muhafızlarından aldığı gizli mektup neticesinde gerçekleştirmiş, Sinop ve Trabzon İmparatoru Aleksios’un durumunu öğrenmek için de bölgeye casuslar göndermiştir. Selçuklular, casusların dışında düşmanın

gücünü tespit etmek ve gerekli tedbirleri almak için ordunun önünde hareket eden öncü birliklerini görevlendirirlerdi. (Delibalta, 2019, s. 140- 143).

Selçuklu askerleri, bir casusu tutsak aldığı anda ondan kendileri için casusluk yapmaları istenir, eğer kabul etmezse öldürüleceği söylenirdi. Selçuklu sultanları, genellikle düşman hakkında bilgi vermeyen casusların öldürülmesini emrederlerdi. Eğer casuslar bilgi paylaşmayı kabul ederse canları bağışlanır ve onlardan elde edilen bilgiyle düşmanın yeri tespit edilir, gece baskını için uygun koşullar mevcutsa saldırı için plan yapılırdı. Sultan Alparslan, 457/1065 yılında Huzistân'dan sonra Cazağ üzerine yürüme kararı aldığı anda keşif kolları bir süvariye tutsak aldı. Bu askerin casus olduğu anlaşılınca sultan öldürülmesi emrini verdi lakin casus canının bağışlanması karşılığında Selçuklu ordusunu gizlice Cazağ'a götürüleceğini söyledi. Sultan casusu affedip bir gece baskını için plan yapılmasını emretti (Mîrhând, 2015, s. 109; 2006, s. 3168). Selçuklular kendi casusları aracılığıyla düşmana filan zamanda gece baskını yapılacak bilgisini ulaştırırlar, ardından beklenmedik bir tarihte düşman üzerine saldırıya geçerlerdi (İbnü'l-Esîr, 1987a, s. 127).

Selçuklular Fırat, Dicle, Ceyhun ve Seyhun gibi nehirlerde orduların lojistik, taşımacılık ihtiyacını karşılamak ve nehir savaşlarında kullanmak üzere gemiler inşa etmişlerdir. Bu gemilerden bazılarında *karkuk*, *zavrak*, *sümeriye* ve *ukayr* denilmektedir. Selçuklular, bazı zamanlarda bahsi geçen gemilerden istifade edilerek gece baskınları düzenlemişlerdir (Yenidoğan, 2024, s. 149, 150). Nehirlerin etrafında yer alan şehirlere veya ordugâhlara gece baskını düzenleneceği vakitlerde bu gemiler önemli görevler icra ediyordu. Gemiler, gece baskını esnasında düşman ordusunun olası bir saldırısına karşı korunaklı hale getirilirdi. Örneğin teknenin içi sirke ve toprak karışımı bir macunla kaplanmış keçelerle kaplanırdı. Keçenin belirli yerlerine delikler açılır böylelikle bu tekneler ok, taş ve nefit atışlarına karşı dayanıklı hale gelirdi ('Atâ Melik Cuveynî, 2013, s. 126; 1916, s. 71).

4. Gece Baskınına Karşı Alınan Tedbirler

Selçuklular başarılı gece baskınları düzenleyen ordulara sahip olsalar da zaman zaman kendileri de bu tür baskınlara maruz kalmış ve çok fazla kayıp vermişlerdir. Bu konuda, Selçukluların Horâsân'da var olma mücadelesi verdiği döneminden örnek verilebilir. Selçuklular, 431/1040 yılı öncesinde Karahanlı hükümdarı Ali Tegin ile yaşanan çatışmalar neticesinde Ceyhun Nehri'ni geçerek Horâsân'a hareket ettiler. Hârezmsâh lideri Hârûn b. Altuntaş, Selçuklu tehlikesini fark edince Tuğrul ve Çağrı beylere birlikte hareket etme teklifinde bulundu. Selçuklular 426/1034-1035 yılında Hârezm dışında ordugâhlarını kurunca Hârûn, Hârezm bölgesi hakimlerinden olan Şah Melik ile birlikte Selçuklular üzerine bir gece baskını düzenledi. Bu saldırıda pek çok kişi öldürüldü veya esir alındı, ayrıca Selçukluların malları yağmalandı (İbnü'l-Esîr, 1987b, s. 364). Diğer bir örneği, Türkleri Anadolu'dan atma planı yapan Romanos Diogenes zamanından vermek mümkündür. İmparator, Türk akınlarını durdurmak için Kuzey Suriye'ye gelerek Menbiç'i ele geçirmiş ve Halep çevresinde bulunan Türkmenleri gece baskını düzenleyerek mağlup etmişti (460/1068) (Merçil, 2020, s. 150).

Kumandanlar, muhtemel gece baskınına karşı orduyu devamlı uyanık ve temkinli tutmaya özen gösterirlerdi. Askerlerin her an tetikte olmaları için onlara çeşitli görevler

verilirdi. Kimi zaman bu iş askerlere aylar süren hendek kazma gibi görevler verilerek yapılırdı çünkü düşmanın ne zaman saldırıya geçeceğine dair belirsizlik vardı. Olası bir baskın anında askerlere uyanık olmaları hususunda bir ders verilemeyeceği düşünüldüğünden her an saldırıya hazır olunur ve muhtemel bir baskına maruz kalınacakmış gibi önlemler alınır (Aristoteles, 2014, s. 51; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 301).

Sultanlar veya ordu kumandanları, askerlerin suyun ve otlığın bol olduğu yerlerde konaklaması hususuna özen gösterirlerdi. Olası bir saldırının önlenmesi için bir birlik, ana ordudan önce harekete geçerek ordunun kamp kurulacağı en uygun mevkiyi belirlerdi. Bu birlik ordugâhın kurulacağı yerde nehir, dağ gibi doğal korunakların olmasına özen gösterirdi. Özellikle ordunun sayısının çok fazla olmadığı durumlarda ani bir baskın veya gece baskınına karşı korunaklı olması için kamp alanının önünde nehir, ırmak, dere, arık, kuyular; arkasında ise dağ, tepe veya buna benzer bir doğal korunak olmaktadır. Ordu, düşmandan uzak bir yere karargâh kurularak muhtemel bir gece baskınından korunurdu. Eğer kamp kurulacak alana veya ribâta ulaşılmamışsa ve kamp kurmak için uygun koşullar yoksa at üzerinde kalıp ordunun kalbiyle iki kanadın yeri değiştirilirdi, böylelikle düşman gündüz hedefine aldığı ordunun merkezini yerinde bulamaz ve muhtemel bir gece baskınının zafere ulaşması engellenirdi. At ve sığır gibi ehil hayvanların ve odunun ordugâhtan uzak olmaması önem arz eden konulardandı. Kamp alanına giden yollarda dar geçit ve bataklık olmamasına dikkat ediliyordu. Çölde, düşman ordusunun güzergâhında ve pusuya düşebilecek yerlerde kamp kurulmazdı (Asitoteles, 2014, s. 53-54, 58; Beyhakî, 2019, s. 548; 1945, s. 581; el-Bündârî, 1943, s. 177; el-Ensârî, 1961, s. 86, 95; el-Mâverdî, 1983, s. 268; er-Râvendî, 1985, s. 219; Fahr-i Mudebbî, 1967, s. 282; Yenidoğan, 2024, s. 162-163; Yûsuf Hâs Hâcib, 2020, b. 2349).

Eğer korunaklı bir yerde ordugâh kurma imkânı yoksa ordunun arkasına keşif koluna benzer nöbetçiler yerleştirilmekte, bunlar ordunun arka kısmını gözetleyerek düşmandan gelecek sürpriz saldırılara karşı tetikte olmaktadır. Anadolu Selçuklu ordusu, Köseadağ Savaşı (26 Haziran 1243) öncesinde Köseadağ'a³ doğru ilerlerken Moğolların gece baskını tehlikesini bertaraf etmek için ordugâhı dağ geçitlerinin üzerine kurmuştu. Ordu kamp kurduğunda gün batımına kadar keşif kolu yollara ve tehlike arz eden yerlere yerleştirilir; bir süvari grubu yüksek yerlere, dar geçitlere ve kamp alanına giden yollarda nöbet tutarak düşmanı gözetlerdi. Güneş battığında diğer bir grup güneş doğana kadar görevi devralırdı. Düşmandan gelebilecek ani bir baskın için her daim hazırlıklı olunurdu. Bu tedbirlerin dışında kamp alanının güvenliğini sağlamak için hendek kazılır ve çit çekilir; ordugâhın etrafına *müselles*⁴ (مُسَلَّس), zagazig ve *hask* (حَسَك) adı verilen keskin uçlara sahip demir çubuklar yerleştirilirdi (Asitoteles, 2014, s. 54; el-Ensârî, 1961, s. 86, 87, 95; el-Mâverdî, 1983,

³ Sivas'ın 60 kilometre doğusunda, Zara kasabasının kuzeyinde yer almaktadır. Daha önceleri buraya Ala Kûh denilmektedir (İbn Bîbî, 1941, s. 214).

⁴ Demirden ve tahtadan yapılan müsellesler kamp alanının dört tarafındaki zemine genellikle hendek kazılmadığı zamanlarda yerleştirilirdi. Bu engeller, ordugâha saldıran düşman piyadelerinin ayaklarına veya atların toynaklarına batarak onların ilerlemesini engelliyordu. (el-Ensârî, 1961, s. 87; Nicolle, 1986, p. 12; Yenidoğan, 2024, s. 184-185).

s. 269; er-Râvendî, 1985, s. 218; Çev. 209; Fahr-i Mudebbîr, 1967, s. 331; İbn Bîbî, 1941, s. 216; İbnü'l-Esîr, 1987a, s. 246; 1987b, s. 514; Kâşgarlı Mahmûd, 2005, s. 670; Mîrhând, 2006, s. 2911; Yenidoğan, 2024, s. 184-185).

Ordugâhın gece baskınına karşı korunaklı hale gelmesi için yapılan tüm bu hazırlıklara ek olarak nöbetçiler görevlendiriliyordu. Gece baskınına önlemek üzere görevlendirilen nöbetçilere *yatgak* ve *tutgak* denilirdi. Yatgak, muhafız birliklerine verilen adken, tutgak kamp alanına yaklaşan düşmanın ileri kollarını ve casuslarını yakalamakla vazifelendi. Ordugâhın dışında devriye atmakla görevlendirilen birliklere *yezek* (زڪ) adı verilmişti. Keşif kollarından bazı gruplar ordugâhı tehlikeye düşürecek noktalara, hâkim tepelere, dar geçitlere ve kamp alanına giden yollara nöbetçiler yerleştirirlerdi. Kamp alanının dışı kadar içi de önem arz etmekteydi. Ordugâhın güvenliğinden sorumlu nöbetçilere *sakçı* deniyordu. *Mufredân* (مفردان), *pâsbân* (پاسبان), *nevetiyân* (نوبتيان) ve *derbân* (ديبان) kelimeleri de kamp alanının güvenliğinden sorumlu nöbetçiler için kullanılan Farsça kelimelerdir ('Atâ Melik Cuveynî, 1916, s. 111, 112, 114; Aristoteles, 2014, s. 56; Kâşgarlı Mahmûd, 2005, s. 597, 673, 688, 703; Nicolle, 1986, p. 12; Özgüdenli, 2018, s. 17; *Tercüme-i 'Acâ'ibü'l-mahlûkât*, 2019, s. 311; Yenidoğan, 2024, s. 185-187; Yûsuf Hâs Hâcib, 2020, b. 128, 608, 1067, 1606, 2143, 2342, 2343, 2344, 2529, 2532, 2586). Düşman, Selçuklu kamp alanına çoğunlukla kuşluk vakti, özellikle de ahırların olduğu bölgeden sızma girişimlerinde bulunurdu. Nöbetçilerden sorumlu *kapıcı-başı* veya rütbeli askerler bu girişimlerine karşı nöbetçileri sık aralıklarla denetlerler ve özellikle yakından tanıdıkları askerleri bu tür nöbetlerde görevlendirirlerdi. Nöbetçilerin görev saatleri bitene kadar uyuması, görev yerlerinden ayrılması ve alkollü içecek tüketmesi yasaktı. Nöbetçiler ordugâhın etrafının aydınlanması yani düşman tarafından herhangi bir tehlikenin kolaylıkla görülmesi için ateş yakarlardı. Keşif koluna mensup askerler düşman tarafından bir gece baskını düzenlendiğini fark edince tekbir getirerek veya nara atarak ordugahtaki nöbetçilere uyarı mesajı gönderir, ordugahtaki nöbetçilerin derhal savunmaya geçmesi için tedbir alırlardı (el-Ensârî, 1961, s. 87; Yenidoğan, 2024, s. 186-188). Çoğunluğu süvarilerden oluşan Selçuklu orduları, düşman askerleri piyade ağırlıklı ise orduyu bölüklere ayrılarak başlarına tecrübeli askerler yerleştirilirdi. Ordunun tamamı organize bir şekilde saldırıya geçerek düşmanın piyade birliklerinin yorulması ve mukavemetin yoğunluğundan korkarak savaşmaktan çekinmeleri sağlanırdı (er-Râvendî, 1999, s. 211-212; 1985, s. 219).

Fahr-i Mudebbîr (1967, s. 300, 367), yukarıda zikredilen tüm önlemlere rağmen gece baskınına maruz kalındığında yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır: Gece baskını düzenlendiğinde ordu dörde bölünür bir grup okçu birliği, kılıç kullananlar, kalkan tutanlar ve mızrakçılar ile beraber yolları tutar. Diğer bir grup kamp alanının sağında ve merkezinde gizlenerek bekler. Meşaleler ve etrafa ışık saçacak diğer aydınlanma araçları söndürülür, askerlerin olmadığı bir alanda ateş yakılarak düşman yanıltılır. Bu hileye kanan düşman askerlerinin etrafı sarılarak yok edilir. Üçüncü grup, solda kendi yerlerinde bilinçli, uyanık ve tam teçhizatlı bir şekilde bekler, eğer düşman onlara doğru gelirse saldırıya geçip düşmanı yok etmek için hazır vaziyette olur. Birliğinden ayrı düşenler, dördüncü gruba katılır ve bunlar ordunun gerisini herhangi bir saldırı girişimine karşı korur. Piyadeler

geniş kalkanlarıyla birbirlerine kitlenerek duvar misali engeller oluşturarak orduyu korur. Askerler muhtemel bir baskına karşı yanlarında altın ve gümüş gibi değerli maddeler taşımaktadır çünkü baskın anında askerlerin buldukları konumdan ayrılmaları gerektiğinde paraya ihtiyaçları olacaktır. Ayrıca kaçış güzergahı üzerine demir ve tahtadan imal edilen müsellesler yerleştirilir; yollara zincirler çekilir hatta altın, gümüş, elbise, halı, kap kacak, heybe ve buna benzer şeyler yollara dökülür, böylelikle düşman ganimetlerle meşgul olacağından askerler kaçma fırsatı elde ederler. Düşman, olur da ganimet ile meşgul olursa askerler tekrar toplanıp saldırıya geçme şansı yakalamaktadır.

Sonuç

Savaşçı Türk toplulukları, gündüz vakti savaş meydanında gösterdiği başarıyı, gece titizlikle yaptıkları baskınlarda da icra ediyorlardı. Savaşçılıkta Oğuzlar diğer Türk toplulukları içerisinde öne çıkarken, Selçuklular da Oğuz boyları içerisinde öne çıkmaktadırlar. Atalarından öğrendiği savaş sanatını ileri seviyeye taşıyan Selçuklular, galip gelmek için çeşitli savaş taktiklerinden istifade etmişlerdir. Bu taktiklerin en önemlilerinden biri az zaiyat ile zafere ulaşabilme imkânı tanıdığından ötürü gece baskınıdır. Selçuklular devlet haline geldiği tarihten önce de yurt arayışı verdiği Horâsân bölgesinde düşmanlarına karşı gece baskınları düzenlemiştir. Bu taktik Anadolu'da kurulan Anadolu Selçukluları tarafından da sıklıkla uygulanmıştır.

Baskınlar, eğer mümkün ise düşmana görünmemek için ay ışığının az olduğu karanlık gecelerde ve özellikle *münâcât* vaktinden sonra gerçekleştirilirdi. Gece baskınına katılacak personelin tecrübeli askerler arasından veya kumandanlarının emirlerini koşulsuz yerine getirecek kimselerden seçilmesi uygun görülürdü. Baskında görevli askerler düşman tarafında fark edilmemek için yavaş hareket eder, hayvanların ürküp ses çıkarmasını engellerdi. Eğer gece baskını bir kaleye düzenlenecekse bir kısım asker gizlice surlara tırmanır ve kale kapısını baskını düzenleyecek askerlere açardı.

Düşmanın ordugâhına bir baskın düzenlendiğinde bir grup asker merkezi hedef alır diğer bir grup ise onları korurdu. Saldırıyı gerçekleştiren askerlere, düşmanın savaş atlarının ve yük hayvanlarının tendonlarını kesmeleri öğütlenirdi. Selçuklular gece baskınlarında nehirlere kullandıkları teknelerden de istifade ederlerdi. Teknelerin içleri olası bir saldırıya karşı korunaklı hale getirilirdi.

Selçuklu orduları zaman zaman düşman tarafından düzenlenen gece baskınlarına maruz kalmaktaydı. Kumandanlar, muhtemel gece baskınına karşı ordunun devamlı temkinli olmasına özen gösterirlerdi. Askerlerin her an tetikte olmaları için onlara çeşitli görevler verilir. Ordugâhın kurulacağı yerde nehir, dağ gibi doğal korunakların olmasına özen gösterirdi. Kamp alanına giden yolların güvenliğine dikkat edilirdi. Çölde, düşman ordusunun güzergâhında ve pusuya düşebilecek yerlerde kamp kurulmazdı. Kamp alanının güvenliğini sağlamak için hendekler kazılır ve çitler çekilirdi; ordugâhın etrafına müselles adı verilen keskin uçlara sahip demir çubuklar yerleştirilirdi. Ordugâhın güvenliğinden sorumlu askerler, geceleri nöbetleşe hareket ederek olası bir saldırıya karşı kamp alanını korurlardı.

İtina ile hazırlanmış bu çalışmada Selçukluların binlerce yıldır Türkler tarafından

kullanıldığı bilinen gece baskını taktiğinden etkin bir şekilde istifade ettiği ve düşman ordularının muhtemel gece baskınlarına karşı çeşitli önlemler aldığı anlaşılmıştır. Çalışmanın; özellikle Türkçe, Farsça ve Arapça yazılmış ana kaynaklardan istifade edilerek hazırlandığından ve yanıtlanmamış sorulara cevaplar getirdiğinden alanda önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Extended Summary

This study covers the period from the date when the Seljuks, who were highly skilled in the art of war, came to the Khorasan region to settle there (1035) until their collapse in 1243. The night raids carried out by the Seljuk armies against the enemy during the mentioned dates are examined. In the preparation of the study, extensive research was carried out especially on the main sources. The works that mention the art of war of the Islamic armies played an important role in the completion of the study. Some of these works are Fezâ'ilu'l-etrāk, *Ādāb al-harb wa-l-shajā'a*, *Tefrîj al-kurûb fî tadbîr al-hurûb*, *Ādāb al-Harb* and *Uslûb-u Ceng*. In addition, chronicles, political treatises, literary works and Seljuk-nâmes written in Persian, Arabic and Turkish, which provide information about the period in which the Seljuks lived, have also made significant contributions to the formation of the study. The study also includes extensive foreign and domestic modern studies, and answers to many unanswered questions about the night raid are provided using basic research methods. In their nearly two-hundred-year history, the Seljuks effectively utilized war tactics called hit-and-run, feigned retreat, surprise raids and night raids. They frequently used these tactics, especially the night raid tactic, against regular and large enemy armies. This raid, which is carried out with the aim of annihilating or plundering the enemy by carrying out a sudden attack at night, is called shabîhûn, which is a Persian word. The Turkish word *bas keçe* means to raid at night. the Turks embraced the technique of night raids to such an extent that they began using nicknames such as *yagîbasân* and *yagâsiyân*, meaning to raid the enemy, in the nicknames given to important people.

Seljuk armies would meticulously calculate every stage of the raid, just as they did at every stage of the campaign, even when a night raid was planned. Particular attention was paid to the time of the raid and who would choose the soldiers to participate in the raid. As understood from the sources, the Seljuks would carry out night raids at an hour close to sunrise, in other words, at the time of *munâcât*, because it was difficult for the soldiers to be noticed in the darkness of the night and this was the time when the enemy was most vulnerable. The units that carried out night raids were called *seriyye*. These were units of three hundred or four hundred men, but sometimes the number of soldiers used in raids could be much higher. It was important that the soldiers responsible for the raid were professional and experienced in night raids. The Seljuks had soldiers equipped to fight against a thousand soldiers, one hundred of whom were called *pir-i leshker*.

The most important thing for soldiers who carried out night raids was secrecy and silence. Before carrying out night raids, information about the enemy was collected through spies. The unit assigned to approach the enemy army at night and collect information was called *ases*. Sometimes captured enemy spies were asked to provide

intelligence information in exchange for their lives being spared, and night raids were planned in light of the information obtained. The Seljuk soldiers, advancing unnoticed by the enemy, would raise war cries and target the enemy's center. During the raid, not only the soldiers but also the valuable equipment and war horses used in the war were damaged and rendered useless. While some of the soldiers divided into groups carried out the raid, the other part blocked the roads to neutralize the escaping soldiers. The Seljuks also carried out night raids on the cities built around the rivers by means of ships they sailed on the rivers.

Although the Seljuks carried out successful night raids, they were sometimes exposed to enemy raids. The sultans and commanders took constant precautions against possible night raids and ensured that their armies were alert in this regard. The main precaution against night raids was to make the camp secure. Soldiers were camped in places with plenty of water and pasture, and there were rivers, streams, creeks, wells in front of the campsite, and mountains, hills or similar natural shelters behind it. If there was no suitable campsite, the soldiers would spend the night on horseback and the heart of the army and the two wings would be replaced. If there was no naturally protected campsite, guards similar to scouts were placed behind the army. The guards assigned to prevent night raids were called *yatgak* and *tutgak*. The units assigned to patrol outside the camp were called *yezek*. The words *mufredân*, *pâsbân*, *nevbetiyân* and *derbân* were also titles used for the guards responsible for the security of the camp area. In case of any attack, the guards would shout and warn the guards in the camp. Seljuk armies, if the enemy soldiers were mostly infantry, would divide the army into divisions and put experienced soldiers at their heads. The entire army would attack in an organized manner; the aim was to make the enemy tired and hesitate to fight for fear of the intensity of the resistance.

Kaynakça

- 'Atâ Melik Cuveynî (1329/1911-1334/1916). *Târîh-i Cihânguşâ* (C. 1-2). (Mîrzâ Muhammed-i Kazvînî, Neş.). Leiden; (Öztürk, M. Çev.). (2013). (3 cilt birleştirilmiş Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ahmed b. Mahmûd (1977). *Selçuk-nâme* (C. 1). (Merçil, E. Haz.). İstanbul: 1001 Temel Eser.
- Altan, E. (2013). *Yağışsıyan. İslâm ansiklopedisi* (C. 43, s. 177-179). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aristakes Lastivertc'i's History* (1985). (Bedrosian, R. Trans.). New York: Sources of the Armenian Tradition.
- Aristoteles (2014). *Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng.* (Şenödeyici, Ö. Haz.). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Carey, B. T. (2012). *Road to Manzikert, Byzantine and Islamic Warfare 537-1071.* South Yorkshire: Pen and Sword.
- Dehhoda, A. E. (1377/1998). *Lugatnâme-i Dehhoda* (C. 9). Tahran: Tahran Üniversitesi Yayınları.
- Delibalta, Y. (2019). *Selçuklularda İstihbarat.* İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Demirkent, I. (1997). *Haçlı Seferleri.* İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî (1324/1945). *Târîh-i Beyhakî.* (Ganî & Feyyâz, Neş.). Tahran;

- (Lügal, N. Çev.). (2019). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ebu'l-Ferec İbnü'l-İbrî (1999). *Abu'l-Farac Tarihi* (C. 1); (Doğrul, Ö. R. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- el-Bündârî el-İsfahânî (1943). *Zubdetü'n-nusra ve Nuhbetü'l-'usra*. (Burslan, K. Çev.). İstanbul: Maarif Matbaası.
- el-Câhiz (1967). *Hilafet Ordusunun Menkibeleri ve Türklerin Faziletleri*. (Şeşen, R. Çev.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- er-Râvendî (1364/1985). *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-sürûr*. (İkbâl, M. Neş.). Tahran; (Ateş, A. Çev.). (1999). (C. 1-2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Fahr-i Mudebbîr (1346/1967). *Âdâbu'l-harb ve ş-şecâ'a*. (Hânsârî, A. S. Neş.). Tahran.
- Fehîm, M. (1983). *el-Fen'l-Harbî Lelceşü'l-Mısrî fi'l-Asrul Memlûkî el-Bahrî*. İskenderiye.
- Freely, J. (2012). *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*. (Domaniç, N. Neş.). İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Gordlevski, V. A. *Anadolu Selçuklu Devleti*. (Yaran, A. Çev.). Ankara: Onur Yayınları.
- Göksu, E. (2015). *Türk Kültüründe Silah*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Hamîdu'd-dîn Muhammed Mîrhând (1385/2006). *Ravzatu's-safâ' fi sîretü'l-enbiyâ ve'l-mulûk ve'l-hulefâ* (C. 4). (Keyanfer, C. Neş.). Tahran; (Göksu, E. Çev.). (2015). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hasan 'Amîd. (1389/2010). *Ferheng-i Fârsî 'Amîd*. Tahran.
- Hasan Anûrî. (1381/2002). *Ferheng-i Bozorg-i Sohan* (C. 3). Tahran.
- İbn Bîbî (1941). *el-Evâmîru'l-'Alâ'îyye fi'l-umûri'l-'Alâ'îyye* (C. 1). (Öztürk, M. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Adîm (1989). *Bugyetü't-taleb fi târihi Haleb: Biyografilerle Selçuklular Tarihi*. (Sevim, A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Adîm (2014). *Zübdetü'l-Haleb min târihi Haleb'de Selçuklular*. (Sevim, A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Esîr (1407/1987a). *el-Kâmil fi't-târih* (C. 9). (ed-Dekâk, M. Y. Neş.). Beyrut; (Özaydın, A. Çev.). (1987b). (C. 10). İstanbul: Bahar Yayınları.
- İyice, S. (1971). *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmûd (2005). *Dîvân-i Lugâti't-Türk*. (Erdi, S. & Yurtsever, S. T. Çev.). İstanbul: Kocabı Yayınları.
- Kesik, M. (2014). *At Üstünde Selçuklular: Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koca, S. (2005). *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2019a). Büyük Selçuklu Devleti'nde Ordu. *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat, Teknoloji* (s. 238-282). (Özkaya, A. S. Ed.). İstanbul: Kronik Yayınları.
- Koca, S. (2019b). Türk Askerî Geleneği. *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü: Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat, Teknoloji* (s. 472-506). (Özkaya, A. S. Ed.). İstanbul: Kronik

Yayınları.

- Köymen, M. A. (1970). *Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Köymen, M. A. (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Macit, M. (2020). Mûnâcât. *İslam ansiklopedisi* (C. 31, s. 562-564). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Merçil, E. (2020). Mirdasiler. *İslam ansiklopedisi* (C. 30, s. 149-151). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Mevlânâ (2019). *Mesnevî-i Şerif Şerhi* (C. 12). (Konuk, A. A. Çev.). (Güler, D. & Tahralı, M. Haz.). (2019). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Mikhael Attaleiates (2008). *Tarih*. (Umar, B. Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Muîn, M. (1381/2002). *Ferheng-i Fârsi Muîn* (C. 1). Tahran.
- Nicolle, D. (1986). *Saladin and the Saracens*. London: Osprey Publishing.
- Nicolle, D. (2013). *Malazgirt 1071*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ömer İbn İbrahim el-Avsî el-Ensârî (1961). *Tefrîcü'l-kurûb fi tedbîri'l-hurûb (A Muslim Manual of War)*. (Scanlon, G. T. Ed. & Trans.). New York: The American University in Cairo Press.
- Özcan, A. (1997). Hatun. *İslam ansiklopedisi* (C. 16, s. 499-500). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özgüdenli, O. G. (2022). Büyük Selçuklu Devlet Teşkilâtına Dair Yeni Bir Kaynak: Metin, Tercüme ve Değerlendirme. S. Nurdan & M. Özler (Haz.), 18. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri içinde* (s. 1-53). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Reşîdu'd-dîn Fazlullâh-i Hemedânî (1362/1983). *Câmi'u't-tevârih* (C. 1-2). (Ateş, A. Neş); (Selçuklular kısmı). Göksu, E. & Güneş, H. H. Çev.). (2010). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Salihpul, C. (1370/1991). *Ferheng-i Câmi' Fârsî Fârsî be Türkî-yi İstanbûlî* (C. 1). Tebriz.
- Selçuk-nâme: Târih-i Âl-i Selçûk der Anadolu* (1377/1999). (Celali, N. Neş.); (Uzluk, F. N. Çev.). (1952). Tahran: Örnek Matbaası.
- Sevim, A. & Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Anlara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, A. (2003). Malazgirt Muharebesi. *İslam ansiklopedisi* (C. 27, s. 481-482). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sevim, A. ve Yücel, Y. (1989). *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî (2011). *Mir'âti'z-zamân fi târihi'l-a'yân'da Selçuklular*. (Sevim, A. Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Speros, V. (2005). The Battle of Manzikert (1071) and Myriocephalum (1176). Notes on Food, Water, Archery Ethnic Identity of Foe and Ally. *Mésogeios Méditerranée*, XXV/(26), s. 49-69.
- Sümer, F. (2009). Selçuklular. *İslam ansiklopedisi* (C. 36, s. 365-371). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tercüme-i 'Acâ'ibü'l-mahlûkât ve garâ'ibü'l-mevcûdât* (2019). (Sarıkaya, B. Haz.). (Kut, G. Ed.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Yayınları.

- Yenidoğan, H. (2024). *Büyük Selçuklu Ordusunda Sefer Organizasyonu*. Ankara: Nobel Bilimsel.
- Yinanç, M. H. (1944). *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yûsuf Hâs Hâcib (2020). *Kutadgu Bilig*. (Kaçalın, M. S. Haz.). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sayfa-Son Sayfa. <https://doi.org/>

